

չև Ուրալ գետ ուրիշ ծառ չեմք տեսներ, բայց եթէ կաղամախ, և հեռաւորութիւնն է 500 քիլոմետր:

« Թուրքաստան սահմանակից է Ռուսիոյ: Ռուսիա արդէն 'ի վաղուց հետէ կը տարածուի այս ընդարձակ երկրին վրայ. եկած է հոն ապահովելու իր վաճառականութիւնը և սանձելու անսանձ ժողովուրդները: Իրեն իշխանութեան տակ կ'առնու զանոնք, և կը հաստատէ զինուորական գաղթականութիւններ: Յամին 1867 նուաճեց զԽոջանտ որ Թուրքաստանի արևմտակողմը կ'իյնայ. 1868ն՝ յառաջեց մինչև 'ի Սմըրղանտ, և գրաւեց զՊուխարա: Այսպէս կը մօտենայ ոտն առ ոտն անգղիական երկիրներուն: Սմըրղանտէն Պալխի և Քապուլի ուղղութեամբ Ռուսք 1000 քիլոմետր տեղ հեռու կը գլուխուն փէշաուրէն, որ Անգղիացւոց յառաջացեալ կէտն է »:

Բայց Անգղիոյ երկիւղը միայն այն չէր որ Ռուսիոյ մերձաւորութիւնը կըրնար վտանգաւոր ըլլալ իրեն: Կը վախէ դարձեալ որ չըլլայ Ռուսիա պաշտպանութիւն ընէ Անգղիոյ լուծէն ազատել ուզող ժողովրդոց, կամաց կամաց ապրտամբեցընէ զՀնդկա և Թուրքաստանի բարբարոս ժողովուրդներն: Եւ ասիկա արդարացի երկիւղ մ'է. եթէ պատերազմ ծագելու ըլլայ, Ռուսիա ամենայն հնարք պիտի 'ի գործ դնէ չկորուսանելու զայն: Ռուսիա քան զԱնգղիա աւելի փոյթ կը ցուցնէ տիրելու ասիական ժողովրդոց վրայ:

Ռուսիա Պոնաբարդի մտածածը 'ի գործ դնէ. այն է անգղիական զօրութիւնն 'ի Հնդկաստան 'ի փնաս իրեն գործածել: Տագնապաժամը կրնայ դեռ ևս երկարիլ. բայց պիտի ծագի պատերազմը կանուխ կամ անագան: Եւրոպա պէտք էր վերջ տալ այս խնդրոյն Արևելեան խնդրոյն հետ. և չընելով՝ ահաւասիկ կը սաստկանայ և ասիական խնդիր մը կը դառնայ:

Անիմանալի բան մ'էր, որ մինչ անգղիացի մեծ բնագէտ մը կը մեկնէր ի մաստնոց այն համբաւաւոր հայեցողու-

թիւնն՝ Կռիշ վասն Էռսթեան, կար Անգղիոյ մէջ քաղաքավարչական դրարոց մը որ սկիզբ կը դնէր իրեն Էռսթիշն առանց կռուոյ: Բայց մենք կ'ըսեմք որ եթէ Անգղիա կ'ուզէ յոտին կալ, պէտք է որ կռուի. և որովհետև Ռուսիա է որ կամաց կամաց պիտի ծանրանայ Եւրոպիոյ վրայ, և պիտի բռնադատէ զԱնգղիա 'ի կռիւ, անոր համար կռիւն ընդհանուր եւրոպական պիտի ըլլայ: Այսպէս պիտի ըլլայ, վասն զի սպառնական է, վասն զի պատմական ճշմարտութիւն մ'է, ամեն ժամանակի գործ է, և դպրոցական հայեցողութիւնք չեն զօրեր առաջի պատմութեան:

## ՊՐԷՋԻԼ

ԵՒ

ԿԱՅՍՐՆ ՈՒ ԿԱՅՍՐՈՒՀԻՆ ՊՐԷՋԻԼԻ

Հարաւային Ամերիկոյ այն ընդարձակածաւալ աշխարհն, որ յարեւելից ունի սահման զԱտլանտեան Ովկիանոս, 'ի հարաւոյ զՈւրուկուայ, յարեւմտից զՌիոյ Բլադայ, զԲարակուայ, զՊոլիվիա, զԲերու, Հասարակածի Տէրութիւններն և զնոր Կրանադա, իսկ 'ի հիւսիսոյ զԿուայանա և զվենեցհուելա, մեծ կայսրութիւն մը կը ձևացնէ, ուսկից հին տեղաբնակ ժողովուրդներն զրեթէ բոլորովին անհետացած են, թէպէտ ըստ ասելոյ ոմանց կան տակաւին մէկ քանի սակաւաթիւ ցեղեր: Կը հատանեն այս աշխարհը այլ և այլ ուղղութեամբ լեռանց զանազան շղթաներ, որոց մէջ կենդրոնական շղթան որ կոչի Լա Սէրրա Մանդիգուէյրա, ամեն լեռներէ աւելի բարձր կէտեր կ'ընծայէ, ինչպէս զՊուգուիրա որ 7,000 ոտք բարձրութիւն ունի, և զԲիդոյ տոս Օրկաոս որ մինչև 7,300 ոտք բարձրութեան կը հասնի, և կը ձգի դէպ հիւսիս: — Կ'ոռոգանեն դարձեալ երկրորդ բազում և մեծամեծ գետեր, որոց ամենքն ալ Ատլանտեան Ովկիանոս կը

թափին, և ասոնց մէջ գլխաւորն է Ամազոն, որ հատանէ զՊրէզիլ յարեմտից յարեւելս:

Ունի Պրէզիլ բազում եզական կենդանիներ, ինչպէս ամերիկեան յովազ, տիտեռն, պօա օձ, ջայլամն, կապիկ, թութակ, թռչնաճանճ, բազմատեսակ սողուններ ու ճճիներ: Անուանի են նոյնպէս Պրէզիլի գոհարներն ու մետաղներն. ունի պատուական ադամանդ կաւուտ տեղեր ու գետոց մէջ. դարձեալ մեծ առատութեամբ մանր ու փոշետեսակ ոսկի: Ասոնցմէ զատ ունի և ուրիշ պատուական քարեր, ինչպէս տապալիոն, ամբիթովս, և այլն: Երկիրը արգաւանդահող ու բարեբեր է, և սովորական բերքերն են՝ շաքար, քաֆէ, գազաոյ, ծխախոտ, բամբակ. ունի և տեսակ մը փայտ պրէզա անուն, ուսկից առաջ եկած կը համարուի և աշխարհին Պրէզիլ յորջորջումը:

Պրէզիլը գտաւ առաջին անգամ յամին 1500 վինգենտիոս Եանէզ Բինցոն սպանիացին, և բորդուգալցի Ալվարէզ Գապրալ նաւապատն, նաւակոծութեամբ դիպուածով իյնալով այն տեղը որ կոչի այժմ Բորդոյ Սէկուրոյ, անքոյր նաւահանգիստ: Ապա յամին 1501 ճանապարհորդեց անդ Ամերիկոս վեսքուչի, յանուն թագաւորին Բորդուգալաց Էմմանուէլի: Գապրալ 'ի սկզբն այդ երկիրը վերա ֆրուզ անուաներ էր, բայց ապա փոխուեցաւ և ըսուեցաւ Պրէզիլ պրէզա փայտէն, ինչպէս վերը ըսինք:

Առ ժամանակ մի այս գաղթականութիւնը երեսէ ձգուած մնաց, բայց յամին 1525 Բորդուգալի թագաւորն Յովհաննէս Գ. տասուերկու գաւառ բաժնեց աշխարհը, և յանձնեց այլ և այլ գաղթականութեանց, պայմանաւ որ պիտի մշակեն: Այս այսպէս ըլլալով Բորդուգալցի գաղթականք նուաճեցին կամ հալածեցին մարդակեր ժողովուրդները, ու զանազան քաղաքներ շինեցին, ինչպէս զՍան Սալվատոր յամին 1549, և զՌիոյ Ժանէյրոյ յամին 1757: Եւ այս վերջինս քիչ ժամանակուան

մէջ այնպէս ծաղկեցաւ և յառաջագիւմեց, որ եղաւ մայրաքաղաք կայսրութեան յամին 1863: Այս քաղաքը դէպ 'ի ծով երկնցած ցամաքի վրայ շինուած է, երկու կռանիդէ բլրոց մէջ, որոց բարձրութիւնն է 6-700 ոտնաչափ: Ռիոյ Ժանէյրոյ հարաւային Ամերիկոյ քաղաքաց մէջ ամենէն հարուստն ու գեղեցիկն է. և Ս. Աննա դաշտը երկու կը բաժնէ զքաղաքը. առաջին մասին մէջ ցամաքին հիւսիսակողմը բլրոց վրայ կայ հին քաղաքը, և գլխաւոր շէնքերն են Յիսուսեանց վարժարանը, մայր եկեղեցին, եպիսկոպոսին պալատը. նոր թաղ մ'ալ շինուեցաւ, որ կը տարածուի ինչուան Գորգովատոյ հովիտը, յորում կայ Տիրամօր գեղեցիկ եկեղեցին: Մեծ հրապարակը նաւահանգիստին մօտ է, յորում կանգնեալ է ինքնակալին պալատը. հրապարակին մէջ տեղը մեծ աղբիւր մը կայ, ուր Գարիօքա ջրանցքը ջուր կը բերէ Գորգովատոյ լեռնէն: Հասարակաց ճեմելիքներն ծովեզերքի մօտ՝ շատ գեղեցիկ են. փողոցները բարեյարդար, այլ ոչ այնչափ լուսաւորք: Ռիոյ Ժանէյրոյի կրթարանաց մէջ նշանաւոր են բժշկութեան, վիրաբուժութեան, գեղարուեստից, իրաւագիտութեան, նաւարկութեան դըպրոցներն. համբաւաւոր է նոյնպէս զինուորանոցը, մատենադարանը, բուսաբանութեան պարտէզը քաղքէն դուրս, վաճառականաց ժողովատեղը, թէատրոնը, զինարանը, գեղ արուեստից պալատը, դրամատունը, եկեղեցիներն իրենց ճոխ զարդերովն:

Յամին 1808 երբ Գաղղիացիք արշաւեցին 'ի Բորդուգալ, Պրականցա արքունական ընտանիքը ապաստանեցաւ 'ի Պրէզիլ. որով նոր թուական մ'ըսկըսաւ այն աշխարհին համար, որ մինչև ցայնժամ ընկճեալ կը հեծէր ապօրինաւոր մենավաճառութեան լուծին տակ, որոյ վերայ հիմնեալ էր գաղթականութեան դրութիւնն: Վերջան այն օրէնքներն որք կ'արգելուին մոտեւ Պրէզիլի նաւահանգիստները Բորդուգալցի նաւէն զատ ուրիշ նաւ, և թող չէին

տար Պրէզիլի ժողովրդեան ո՞ր և է ա-  
րուեստական յառաջագիմութիւն: Մե-  
ծամեծ ճամբաներ բացուեցան, նորա-  
նոր քաղաքներ շինուեցան, այլ և

այլ ուսմանց դպրոց-  
ներ հաստատուեցան,  
և քիչ ժամանակի մէջ  
այնպիսի յառաջագի-  
մութիւն և երջանկու-  
թիւն ունեցաւ աշ-  
խարհը, որուն և ոչ  
իսկ գաղափարը կամ  
ճաշակը ունէին յա-  
ռաջագոյն: — Բայց  
բնական բան մ'է որ  
երբ աշխարհ մը այս-  
քան կը յառաջագի-  
մէ, կը փափաքի և իր  
անկախութիւնը: Իսկզբան  
յամին 1815 այնպէս  
կարծուեցաւ թէ Պրէ-  
զիլի թագաւորական  
տիտղոս տալով միայն  
պիտի կարենան հան-  
դարտել ժողովուրդը,  
ջանալով մի և նոյն ա-  
տեն նուաճել զՊրէզիլ  
գաղթականութեց զը-  
րութեանց ներքեւ: Ա-  
սիկա ամենեւին օգուտ  
չունեցաւ, այլ մանա-  
ւանդ փութացուց զժո-  
ղովուրդը որ հրատա-  
րակէ անկախութիւն.  
որոնք զսահմանագրա-  
կան կայսրութիւն ըն-  
տրելով իբրեւ տէրու-  
թեան կառավարու-  
թիւն, զՏոն Բետրոյ,  
զորդին Յովհաննու ար-  
քային Բորդուգալաց  
ընտրեցին ինքնակալ:  
Թէպէտ Լիզպոնայի  
կառավարութիւնը չը-

հաճեցաւ այս բանիս, բայց գործոյն  
կատարուելէն երեք տարի ետքը յամին  
1825 բռնի ստիպուեցաւ ճանչնալ այդ  
նոր տէրութիւնը, զոր սկզբան իբրեւ ի-

րեն շահուն դէմ չէր ուղեր ճանչ-  
նալ:

Տոն Բետրոյ այր քաջակիրթ և բա-  
րեբարոյ, ազատական սահմանադրու-



ԿԱՅՍՐՆ ՈՒ

թիւն մը հրատարակեց, բայց այնու-  
հանդերձ իրեն դէմ զինեցան սաստկա-  
պէս հասարակապետական դաշնաւո-  
րական վարչութեան կուսակիցներն, և

Երեսը կը զարնէին 1823 ամին Սահմանադիր ժողովոյն լուծումը, առ Բորգուգալցիս ցուցած նախամեծար սիրելութիւնն, և յետ եռամեայ անօգուտ

տէրութեան մեծամեծաց, բռնադատուեցաւ յամին 1831 հրաժարիլ անութեն ու Եւրոպա դառնալ, թողլով իշխանութիւնը իր սրբւոյն, որ յայնժամ դեռ վեցամեայ էր:

Տոն Բետրոյ Բ. որուն այժմ պաշտօնական տիտղոսն է՝ Կայսր սահմանադրական, և հաստատուն ոչ հաշտարիմ պաշտպան Պրեզիդի, որ տարւոյս դեկտեմբերի 26 իր կենաց քառասներորդ ութերորդ շրջանին մէջ պիտի մանէ, որդի է Տոն Բետրոյի առաջնոյ որ մեռաւ յամին 1834, և Կայսրութեան Լէոբոլտինայի արշիդքսութեան Ս. Լ. արքայ:

Երբ 1834 թ. ապրիլի 7 թ. հայրը Տոն Բետրոյ Ա. հրաժարեցաւ ի թագաւորութենէ, սա անցաւ իր տեղը, բայց բուն բացարձակ տիրութիւնն ստացաւ յամին 1840 յուլիս 23: Կայսր ողջ սակուեցաւ 1841 թ. յուլիսի 18, և յամին 1843 առաւ իւր ի կնութիւն զԹերեզա Բրիտանիա Մարիա, ծնեալ յամին 1822 մարտ 14, դուստր Ա. Փրանկիսկոսի թագաւորին Երկուց Սիկիլեայց:

Այս ամուսնութենէն ծնան երկու դստերը, իշխանուհին իգապելլա ծնեալ ի 29 յուլիսի 1846, և իշխանուհին Լէոբոլտինա, ծնեալ ի 13 յուլիսի 1847:



ՐՈՒՀԻՆ ՊՐԵԶԻԴԻ

պաշտպանութեան զՄանդէվիտէօ թողուն: Եւ այսպէս իր մէկ քանի խրատութեանցը, հրամանացը և գործոցը համար ատելի ըլլալով ժողովրդեան և

Ասոնց առաջինն՝ իշխանուհին իզապելլա, յամին 1864 ամուսնացաւ փիլիպպոս Մարիա փերդինանտոս կասգոն իշխանին հետ, որ էր որդի դքսին Նէմուրի և թոռն Լուդովիկոսի փիլիպպոսի երբեմն արքային Գաղղիոյ։ Իսկ երկրորդ իշխանուհին Լէոբոլտինա ամուսնացաւ վերանշանակեալ տարւոյն մէջ՝ Աւգոստոսի Լուդովիկոսի վիկդորիոյ իշխանին հետ, որ էր որդի դքսին Սաքսոնիոյ ֆոպուրկի, բայց վախճանեցաւ՝ ի վեցնա յամսեանն փետրուարի յամին 1871։ Իշխանուհւոյն ոսկերքը կը հանգչին արդ ֆոպուրկի ուղղափառաց եկեղեցւոյն մէջ իր ամուսնոյն հօրը ոսկերաց մօտ։ որուն այցելութեան գնաց Պրէզիլի կայսրն՝ երբ նոյն տարւոյն մէջ կ'ուղևորէր ընդ բոլոր Եւրոպէ, աղօթելու իր դասերը գերեզմանին վրայ։

Նոյն ուղևորութեան ատեն գնաց ի Լոնտա, ի Բարիզ, ի Պեռլին, ի վեննա, ի Հռովմ և ուրիշ մեծամեծ քաղաքներ։ յորոց միջի չմոռացաւ և զվենետիկ յիշատակաց քաղաքը։ և ինչ որ ըրեր էր նոյն վերոյիշեալ մեծամեծ քաղաքաց մէջ, նոյնը ըրաւ և ի վենետիկ։ այն է քննել, հետազօտել մեծաւ մտադրութեամբ երևելի յիշատակաւորանները, գիտութեանց տեղուանքը, դպրոցներն, եկեղեցիներն և ճարտարութեանց գործարաններն, որոց միջի և զՄիսիթարայ վանքը զՍ. Ղազար։ Իր այս ճանապարհորդութեան նպատակն ուրիշ բան չէր, բայց եթէ եւրոպական ժողովրդոց մտաւոր, բարոյական, տրնտեսական և քաղաքական յառաջադիմութիւններն յօգուտ գործածել Պրէզիլի։ Եւ Պրէզիլի ժողովուրդն որ փափաքանօք կը սպասէր իրեն կայսեր վերադառնալուն՝ մեծաւ հանգիսիւ ու սիրոյ ցոյցերով ընդունեցաւ զինքը։

Տոն Բետրոյ Բ. թէպէտ իր կայսրութեան առաջին տարիներուն մեծամեծ նեղութիւններէ անցաւ, բայց սկսեալ յամէ 1844 մինչև ցայսօր ամենեւին չայլայլեցաւ երկրին խաղաղութիւնը։ Սահմանադրութեան ճիշտ և հաւատարիմ պահպանութեամբը սիրելի ընծա-

յեց զինքը ժողովրդեան։ Հետամուտ և սիրող է գիտութեանց, ուստի ոչ միայն նախագահ այլ և գործունեայ ընկեր է Ռիոյ ժանէյրոյի պատմական — աշխարհագրական ճեմարանին, որուն ամեն գումարմանցը անպակաս ներկայ կը գտնուի։ Դարձեալ բազում անգամ կ'երթայ առաջիկայ ըլլալու վարժարանաց հասարակաց քննութեանցը, և ոչ միայն պարզ առաջիկայ կը գտնուի, այլ և շատ անգամ ինքը անձամբ կը քննէ զուսանողս։ Այցելութեան կ'երթայ ստէպ և անակնկալ հիւանդանոցաց և հասարակաց բարերարական տեղեաց, և կը քննէ մի առ մի հիւանդաց սրահներն, խոհակերոցներն և կերակուրներն։

Կայսրը ունի իրեն օգնական ի կառավարութիւն Պրէզիլի և երկու խորհրդասենեակներ, մին երեսփոխանաց և միւսը ծերակուտին, որոց պաշտօնը մինչև ցկեանս կը տևէ, և անուանեալ են ի քաղաքացեաց։ Բայց և ամեն դաւառ ունի առանձին նախագահ՝ ի կառավարիչ՝ անուանեալ յինքնակալէն, և օրէնսդիր ժողով՝ որ կը խորհի տեղական գործոց և պիտոյից վրայ։

Սահմանադրական ազատութիւնը այնպէս տիրած է ի Պրէզիլ, որ քսան և հինգ տարիէ ի վեր ժողովրդեան և ոչ մտքէն կ'անցնի պետական հարուած և կամ յեղափոխական շփոթութիւն։ Կայ հակառակախոհ կուսակցութիւն մը՝ որ բաւական զօրաւոր է եթէ ի տպագրութիւնս և եթէ ի ժողովս երեսփոխանաց, բայց իրենց խնդիրը պաշտօնէից հետ է և ոչ տէրութեան կառավարութեան հետ։

Տոն Բետրոյ թէպէտ իր արդարասիրութեամբն ու ազատախոհ բարութն միշտ սիրելի եղեր էր ժողովրդեան, բայց աւելի ևս արժանացաւ իր հպատակացը սիրոյն և բոլոր աշխարհի համարմանը, երբ յամին 1869 գերեվաճառութեան օրէնքը ջնջեց։ Իր արդարութիւն և յառաջադիմութիւն սիրող բարքըն նոյն իսկ Բարակուայի պատերազմին մէջ ցուցուց, ուր յաղթութիւնն

ուրիշ բանի չծառայեցուց, բայց եթէ ըստ կարի չարժեւ և յորդորել զբնակիչս երկրին՝ ի սէր անկախութեան և յառաջադիմութեան:

### ՆԱԲՈՒԷՈՆ Գ.<sup>1</sup>

Յիրաւի անսովոր ինչ էին, յետ մահու կայսեր Նաբոլէոնի Գի, այն իրարու հակառակ դատաստաններն այնպիսի մարդու մը վրայ՝ որ քսան տարւոյ չափ կալաւ ի ձեռին մեծ ազգի մը բախտը. և նոյն ժամանակին չըջանին կէսերուն, տիրեց և Եւրոպիոյ քաղաքագիտութեան վրայ: Գովութիւնն ու պարսաւանքն, զարմանքն ու երախտագէտ սէրն, ատելութիւնն ու արհամարհանքն, չգտան բառագրոց մէջ բաւական բացատրութիւն: Ոմանք տկար քաղաքագէտ կոչեցին զինքը և այլք ճարտար արուեստի կառավարութեան, կէսք բախտախնդիր և աւաղակ, և այլք բարերար Եւրոպիոյ անուանեցին: Այս իրարու բոլորովին հակառակ վերադիրներն կրկնուելով կրիւք ի ժողովրդոց և ի սոսկական մարդկանէ, իրարու բախէին և զիրար եղծանէին: Իսկ ինքն Նաբոլէոն Գ. կը մեռնէր անձայն լռութեամբ որպէս և կեցեալ էր, անիմանալի գաղտնեաց մէջ թողնուլ հասարակաց կարծիքն և իր ժամանակակիցներն: Սակայն այս ինչ միշտ ստոյգ է, որ այնպիսի կենաց ընթացք վարող և այնքան կիւքեր գրգռող մարդն չի կըրնար ոչ աննշան և ոչ սովորական մարդ լլալ: Չեմք կրնար կարգել զնա բար-

ւոյ կամ չարի, մեծի կամ փոքու պարզ դասակարգութեան մէջ. կը տեսնեմք վրան յաջորդաբար կամ ի միասին զանազան յատկութիւններ. միշտ տարբեր քան ինչ որ վրան գաղափար տուած է, միշտ գործօն հանդերձ իրեն առերևոյթ անգործութեամբն, միով բանիւ միշտ անփոփոխ՝ նոյն իսկ ի ժամանակս մեծամեծ փոփոխութեանց...

Եւ զի պիտի քննեմք զՆաբոլէոն Գ. առաջի պատմութեան, դիտողութեամբ մը սկսիմք զայն, որ կարևոր թուի մեզ իբրև անջատման կէտ այս քննութեան: Նաբոլէոն գաղղիացի չէր որպէս և իր հօրեղբայրը, և թերևս նուազ քան զինքը ըստ բարոյական նշանակութեան բառին: Հօրեղբայրն, ամբողջապէս իտալացի, և մինչև իր քսանամեայ հասակը անողորբելի ատելութեամբ վառեալ ընդդէմ Գաղղիացւոց նուաճողաց իր հայրենի կղզւոյն, գաղղիացի գրեցաւ երբ տեսաւ որ գաղղիական յեղափոխութիւնն իր փառասիրութեան առջին փառաց ընդարձակ դաշտ կը բանար. բայց զայս այն նպատակաւ ըրաւ՝ որպէս զի զԳաղղիան իբրև գործի առնու իր վախճանին հասնելու: Եղբորորդին Նաբոլէոն Գ. որ Բարիզ ծնած էր, գոնէ մօր կողմանէ երակացը մէջ Գաղղիացւոյ արիւն ունէր. բայց բախտը այնպէս ճակատագրեր էր որ իր վեցամեայ հասակէն մինչև քառասնամեայ հասակը, այսինքն կենաց այն ժամանակը յորում մարդկային բնութիւնը կերպաւորի և հաստատի, ապրի ամենայն երկիր բաց ի Գաղղիոյ. Գաղղիոյ ուրիշ բանին տեղեկութիւն չունէր բայց եթէ բանտի մ'որմոցը, ուր եղաւ իր կրկին եղեռանցը համար: Ուսման մեծագոյն մասը Աւերս պուրկի գերմանական վարժարանին մէջ կատարեց, և զինուորական հրահանգը ի Զուիցերի. աշակերտեցաւ յիտալիա հասարակատեական ուսմկավարութեան դպրոցին, և ուսաւ քաղաքագիտութեան ուսումը ի մէջ Անգղիացւոց և Ամերիկացւոց. միով բանիւ բոլոր իր գիտութիւնը և մտաւորական ոյժը պարտական է հինգ զանազան քաղաքակր-

1. Պ. Հենրիկոս Սիպըլ գերմանացի մեծանուն պատմաբանն՝ հրատարակեց այս վերջերս Նաբոլէոն Գին վարքը, ոտն առ ոտն առաջնորդելով ընթերցողին մինչև վերջին աղետալի պատերազմը: Անաչառ գատելով Պ. Սիպըլի այս գրուածքը, կ'ըսեմք որ մեծ յարգ ունի առաջի պատմութեան, զոր և մենք թարգմանելով կը հրատարակեմք, առանց յանձն առնելու պատասխանատու լլալ, եթէ ընթերցողք նշմարեն ուրեք ուրեք չափազանց խորհրդածութիւններ ի գովեստ կամ ի պարսաւ Նաբոլէոնի Գի. կայսեր Գաղղիոյ: